

■ **recensió**

REVISTA D'HISTÒRIA DE LA FILOSOFIA CATALANA,
Números 7/8, 2014 | Print ISSN 2014-1572 / Online ISSN 2014-1564
P. 163-166
<http://revistes.iec.cat/index.php/JOCIH>

Josep Ferrater Mora, *Three Spanish Philosophers. Unamuno, Ortega and Ferrater Mora*, edició i introducció de J. M. Terricabras, State University of New York Press, (SUNY series in Latin American and Iberian thought and culture), Albany, 2003. 268 p.

Josep Monserrat Molas

Universitat de Barcelona
jmonserrat@ub.edu

Three Spanish Philosophers presenta les versions en anglès que Ferrater Mora va fer dels seus estudis sobre Unamuno (*Unamuno: A Philosophy of Tragedy*, 1962), Ortega y Gasset (*Ortega y Gasset: An Outline of His Philosophy*, segona edició, 1963) i el capítol «Human Death» del seu *Being and Death: An Outline of Integrationist Philosophy* (1965). Cada un dels textos va acompanyat d'una breu nota de l'editor on s'informa de les diferents versions de les respectives obres, d'una nota biogràfica de cada un dels filòsofs i, finalment, d'una bibliografia actualitzada de les seves obres principals, de les fonts i de la bibliografia secundària del filòsof en qüestió. Aquests afegits enriqueixen l'obra i converteixen un llibre valuós i amè en un text útil per a l'estudiós. El mèrit pertany a l'editor, Josep M. Terricabras, que també signa la introducció (pp. 1-9). Allí ens presenta el conjunt dels textos de l'edició de manera clara i suficient, més concisa en el cas dels primers textos, més extensa en el comentari a Ferrater Mora ja que, en tractar-se del text d'un capítol i no d'una obra completa, com en els casos d'Unamuno i d'Ortega, cal contextualitzar-lo adequadament. El resultat són unes breus però clares pàgines sobre el pensament de Ferrater Mora, l'«integracionisme».

El volum resulta en conjunt una introducció al pensament de tres filòsofs de diferents generacions i ofereix, alhora, una mirada penetrant sobre l'existència humana. L'antropologia filosòfica resulta una de les fites, si no la principal, que es pot resseguir en una lectura global de l'obra. Per a l'editor, Ferrater Mora «ens proporciona dues versions sintètiques i brillants del ric i complex pensament d'Unamuno i d'Ortega; és a dir, Ferrater produeix dues versions introductòries i provocadores del seu pensament sense reduir-ne gens el contingut substancial. De la seva pròpia obra, ofereix un capítol que clara-

ment revela el seu rigor en el tractament de matèries complexes i la seva habilitat d'expressar aquestes matèries de manera extremadament clara» (p. 7).

Potser fóra bo de recordar que, en la publicació dels dos volums de les *Obras Selectas* en l'editorial Revista de Occidente, el 1967, Ferrater Mora reu-
nia, en un apartat titulat «Tres maestros», els seus estudis anteriors dedicats a Unamuno, Ortega i Eugeni d'Ors: *Unamuno: bosquejo de una filosofía*, *Ortega y Gasset: etapas de una filosofía* i el capítol sobre Ors aparegut per primera vegada en *El llibre del sentit* (1948). Per a l'edició de les *Obras Selectas* Ferrater modificà els textos, com era el seu costum, i informà de les diferents versions en els avatars editorials i en la reescriptura en diferents idiomes (català, espanyol i anglès). En una modificació de sentit, la reunió dels «mestres» realitzada per Ferrater Mora el 1967 se substitueix ara per una altra reunió, la dels «filòsofs». *Three Spanish Philosophers* el formen les versions angleses dels seus estudis sobre Unamuno, sobre Ortega y Gasset, i, finalment, per un fragment substancial del seu *Being and Death*. La substitució d'Ors per Ferrater Mora es deu a l'editor, Josep M. Terricabras. Amb la substitució es guanya en categoria: de mestres a filòsofs. En la introducció a aquesta edició anglesa que comentem, es nota en un moment que «Ors no hi és presentat» (p. 3). És tanmateix més significatiu que es reconegui Xavier Zubiri, juntament amb Unamuno, Ortega i el mateix Ferrater, com «els filòsofs espanyols més importants del segle».

Les restes de l'anterior selecció de Ferrater Mora en les *Obras Selectas* estan a l'aguait en el nou llibre. «Donat el caràcter filosòfic de l'obra d'Unamuno, i donat que la part substancial d'aquesta es desplegà contemporàniament a l'obra d'Ortega i d'Ors —que havien nascut almenys vint anys després d'Unamuno— podem aplegar-los conjuntament en un mateix grup connectat però no dependent dels ideals promoguts per la gran majoria de membres de la Generació de 1898» (p. 20). «Cap a 1914, Unamuno havia esdevingut el mentor indiscutit de molts joves espanyols. Això no vol dir que no tingués sovint una oposició violenta. Però aquesta alta figura feta a si mateix en l'arena del pensament espanyol disputà el lideratge a d'altres figures sobresortints del seu temps. Els seus competidors principals foren Ortega y Gasset (...) i Eugeni d'Ors (...). L'escriptura d'aquests dos diferia considerablement de la d'Unamuno tant en estil com en contingut. Ortega ofería una manera continental que era més que una servil imitació d'Europa, i Ors un punt de vista segle XX que era molt més interpel·lador que una exaltació irracional de la nostra època» (pp. 28-29).

La interpretació ferrateriana d'Unamuno és coneguda. Particularment, destaquem la caracterització d'Unamuno a partir de la seva relació amb la «paraula» (cap. 5). «Per a Unamuno, la tasca del filòleg —el 'vertader' filòleg— no era merament la de perseguir paraules per tal d'evidenciar-ne el sentit, l'estructura o les relacions; era entrar en elles en ordre a viure —o morir— amb

elles. Si Unamuno va combatre i menysprear els filòlegs professionals, els 'exhumadors' de paraules o tradicions, era perquè havia volgut ser un filòleg de vocació, és a dir, un filòsof» (pp. 76-77). Recordem que per al mateix Ferrater Mora un dels pilars o eixos del llibre és que «el contradictori» d'Unamuno, el que caldria millor etiquetar com a «constant conflicte entre oposats», és també real. «El real existeix en un estat de combat: —de guerra contra l'oposat i de guerra amb si mateix» (p. 97). Sens dubte, el contrast amb l'«integracionisme» de Ferrater Mora s'accentua en aquestes anàlisis sobre Unamuno. Destaquem aquesta citació, que també caracteritza Unamuno en contrast amb Ortega y Gasset i amb Ors: «Unamuno no era un espectador, com Ortega y Gasset, ni un preceptor, com Eugeni d'Ors, sinó, com Ernst Robert Curtius havia escrit, un 'excitador': *excitator* i no *praeceptor* o *spectator Hispaniae*».

De la interpretació sobre Ortega y Gasset destaca la manera de presentar el seu itinerari intel·lectual. La clau rauiria a considerar que Ortega es va expressant a mesura que la seva filosofia troba la seva justificació: «Sigui com sigui, el que els filòsofs poden aprendre d'Ortega és que «el primer principi de la filosofia és la justificació de si mateixa». Ortega mateix mai no va deixar de percebre aquesta necessitat» (p. 189). Ferrater Mora s'inclinaria per a fer de l'ontologia d'Ortega el focus del seu desplegament intel·lectual. «Encara que Ortega va desenvolupar alguna de les seves idees sobre la realitat i l'ésser ben aviat en la seva carrera filosòfica, no les formulà rigorosament fins a 1925. Va discutir aquestes idees una i altra vegada fins que van guanyar una importància central en el seu pensament. Podem concloure que les idees d'Ortega sobre la realitat i l'ésser —el que pot dir-se breument 'l'ontologia d'Ortega'— ha estat sempre el fil de les seves especulacions filosòfiques. Pot considerar-se, doncs, com el factor més important a través de les diferents fases del seu desenvolupament intel·lectual. Mesclant humilitat amb orgull, Ortega no considera la seva ontologia una teoria particular que ell hagi descobert per un cop de sort. Més aviat descriu l'ontologia com 'la situació actual de la filosofia' o, per emprar les seves paraules, com 'filosofia en el seu nivell present' (...). Ara bé, integrar el present amb el passat no és acceptar de la mateixa manera totes les doctrines filosòfiques passades i encara menys barrejar-les més o menys eclècticament. El present està integrat amb el passat només quan el darrer és assumit pel primer. Ara, 'assumir' el passat no és ser-ne partidari sinó continuar-lo» (pp. 180-181). Si ens hem estès en aquesta citació no és en va, perquè cal restar atents al contrast entre les «ontologies» d'Unamuno i d'Ortega y Gasset amb la filosofia de Ferrater Mora, l'«integracionisme».

Els cinc primers epígrafs (20-24) del capítol tercer de l'obra de Ferrater *Being and Death* presenten una «antropologia» que comporta la possibilitat d'enfrontar-se a una sèrie de paradoxes presentades a l'epígraf 25 i que es contrasten, antropologia i paradoxes, en els cinc darrers epígrafs del capítol

tol amb la forma humana peculiar de «mortalitat», un contrast que confirma i avala els principals resultats de l'antropologia (26-30). L'ontologia pot resumir-se esquemàticament d'aquesta manera: «encara que l'home sigui una realitat inorgànica (un conjunt de sistemes inorgànics) i, també, un organisme biològic, la seva existència no és merament explicable en termes de substàncies purament inorgàniques o orgàniques. Com a conseqüència, el mode de cessament de l'home —la seva peculiar mena de 'mortalitat'— no seria totalment explicable en els termes dels modes de cessament de tals substàncies» (pp. 229-230). L'aplicació del seu mètode permet a Ferrater *integrar* les aportacions de la filosofia i de la literatura, encara que siguin molt diferents —o, més aviat, gràcies a les seves diferències—, en una versió coherent de la *tensió* que es presenta si es pretén *assumir* la realitat tenint en compte els pols cap als quals tendeixen totes les explicacions i que provoquen les paradoxes de considerar l'home sigui com a ésser «mortal o immortal», la mort com allò que esdevé a tothom igualment o allò més estrictament personal i propi, la mort com allò que està present des del començament del nostre viure o com allò que marca, de fora estant, el seu límit. Cal donar la raó a l'editor del llibre perquè aquesta tria presenta un molt bon exemple per a presentar el que era, per a Ferrater, el seu mètode i el seu punt de vista filosòfic.

Una breu nota al marge per acabar. La variació idiomàtica resultà per a Ferrater Mora una possibilitat afavoridora de la riquesa de pensament. Les seves traduccions eren sovint reelaboracions; ja ho eren també en molts casos les reedicions de les seves obres —quant més no ho seria la reescriptura en una altra llengua. Com diu ell mateix al prefaci a la traducció anglesa d'*El ser y la muerte*: «No és tanmateix un mer duplicat en una altra llengua de la versió original. En difereix en aspectes importants» (p. 211). Aquest afany reflectia una de les seves profundes conviccions filosòfiques, la riquesa de la varietat del real i la constatació de l'esforç necessari del pensament per a respectar-lo —d'aquí el seu «integracionisme». També n'és mostra la varietat en les aparicions del seu nom. En català, Josep; en espanyol i anglès, s'identificava a si mateix com a «José Ferrater Mora», i sembla que signava sempre amb el segon cognom per una promesa de mantenir-lo feta a la seva mare. Als Estats Units, s'identificava a si mateix com a «José María Ferrater», que era la manera de conservar el cognom quan el converteixen en «J. M. Ferrater». En una antiga edició catalana, a la sobrecoberta del llibre el rebatejaren com a «Joan». Al lloc de la coberta del llibre que recensionem, apareix simplement «Mora». Aquesta anècdota, més que il·lustrar-nos sobre els riscos de la diversitat, ens ha de recordar que la varietat comporta una més gran riquesa.